

Треті особи як суб'єкти адміністративних процесуальних правовідносин

Third parties as subjects of administrative legal proceedings relations

Віталій Пчелін

Ключові слова:

адміністративне судочинство, адміністративний процес, учасники адміністративного процесу, особи, які беруть участь у справі, суб'єкти адміністративних процесуальних правовідносин, треті особи.

Key words:

administrative proceedings, administrative process, members of the administrative process, persons involved in the case, subjects of administrative legal proceedings relations, third parties.

Постановка проблеми. Під час здійснення захисту й охорони прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб адміністративними судами виникають і розвиваються адміністративні процесуальні правовідносини. Як основні суб'єкти таких правовідносин у передбачених чинним національним законодавством випадках можуть бути залучені так звані треті особи. Можливість участі вищенаведених осіб в адміністративному судочинстві України є важливою гарантією захисту їхніх прав, свобод та інтересів. Процесуальним законодавством передбачено особливості участі вищенаведених осіб в адміністративному судочинстві, правильне розуміння яких є необхідною умовою повного й об'єктивного вирішення публічно-правового спору по суті, постановлення законного та обґрунтованого рішення в адміністративній справі.

Стан дослідження проблеми. Особливості правового статусу окремих суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин досліджувалися в працях таких відомих учених-правознавців, як М.Р. Аркелян, О.М. Бандурка, В.М. Бевзенко, В.М. Гаращук, Т.О. Коломоець, А.Т. Комзюк, Р.С. Мельник, О.В. Негодченко, О.М. Пасенюк, О.П. Рябченко, М.М. Тищенко й інші. Рекомендації та висновки, що містяться в наукових працях вищенаведених учених, послугували основою для вдосконалення національного законодавства, є теоретичним підґрунтям діяльності органів судової влади. Разом із тим особливостям правового статусу третіх осіб як суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин увага майже не приділялася, існують лише фрагментарні згадки щодо цієї проблеми, що зумовлює актуальність обраної теми.

Тому **метою статті** є визначення особливостей правового статусу третіх осіб як суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Треті особи як суб'єкти адміністративних процесуальних правовідносин посідають особливе місце серед суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин, оскільки законодавство зараховує їх до складу основних учасників адміністративного процесу. Так, з аналізу ч. 1 ст. 47 Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (далі – КАС України) випливає, що, окрім сторін і процесуальних представників, до складу осіб, які беруть участь в адміністративній справі, належать треті особи¹. При цьому варто відмітити той факт, що в КАС України не надається визначення сутності третіх осіб, на відміну від сторін. У науково-правових колах існує декілька, але суттєво не відмінних підходів до визначення сутності третіх осіб: суб'єкти адміністративних процесуальних правовідносин, які вступають в адміністративну справу для захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів²; особи, які перебувають у певних відносинах зі стороною (сторонами) справи й/або мають певні права щодо предмета спору та, як наслідок, рішення в справі може вплинути на їхні права й обов'язки³;

¹ Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № № 35–36, 37. – Ст. 446.

² Адміністративне судочинство : [навчальний посібник] / за заг. ред. проф. О.П. Рябченко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 86.

³ Господарське процесуальне право : [підручник] / [О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька, Т.В. Степанова та ін.] ; за ред. О.П. Подцерковного, М.Ю. Картузова. – Х. : Одиссей, 2012. – С. 91.

суб'єкти правовідносин, які вступають у порушену в суді справу для захисту власних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, наділені матеріально-правовою заінтересованістю, яка, як правило, су-перечить інтересам позивача й (або) відповідача⁴; суб'єкти судового процесу, які для захисту своїх суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів вступають у вже розпочатий процес між сторонами або залучаються до нього та мають юридичний інтерес у справі, відмінний від інтересів сторін⁵; особи, які можуть вступати в справу до прийняття рішення, якщо рішення в справі може вплинути на їхні права й обов'язки, та бути залученими до участі в справі за клопотанням сторін чи з власної ініціативи⁶.

Як впливає з аналізу вищенаведених підходів, головною характерною ознакою третіх осіб, у тому числі в адміністративному судочинстві, є те, що вони юридично пов'язані з публічно-правовим спором, так як рішення, прийняте судом у результаті його розгляду, може вплинути на їхні права, свободи й інтереси. А тому доцільно погодитися з позицією, відповідно до якої участь третіх осіб в адміністративній справі зумовлена тим, що судовий спір між сторонами прямо або опосередковано стосується їхніх прав та інтересів. Тому участь у справі третіх осіб є формою захисту їхніх прав та інтересів, що пов'язані зі спірними правовідносинами. Окрім того, їх участь у справі дає суду змогу повно та всебічно дослідити обставини справи, з'ясувати дійсні взаємовідносини учасників спору. Треті особи – назва умовна, оскільки називаються вони так тому, що на час їх появи в процесі вже є перші (позивач) і другі (відповідач)⁷. Більше того, В.М. Бевзенко цілком слушно зауважує, що так зване «третє» становище цих осіб в адміністративному судочинстві зумовлюється тим, що інститут третіх осіб застосовується з метою захисту в «чужому» процесі прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, які охороняються законом, а також тим, що треті особи вступають у вже розпочатий процес для захисту своїх самостійних прав щодо предмета спору чи інтересів⁸.

Досліджуючи правовий статус третіх осіб як суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин, не можна оминати увагою таку складову цього статусу, як їхні процесуальні повноваження, тобто сукупність їхніх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. У зв'язку з тим, що треті особи в адміністративному судочинстві зараховані до осіб, які беруть участь у справі, на них поширюється й обсяг прав та обов'язків таких учасників. Юридичні обов'язки третіх осіб в адміністративному судочинстві такі самі, як у всіх учасників адміністративного процесу, його єдиного переліку в положеннях КАС України не закріплено. Детальніше зупинимось на висвітленні прав третіх осіб в адміністративному судочинстві. Так, у ч. 3 ст. 49 КАС України наведено загальний перелік прав осіб, які беруть участь у справі: знати про дату, час і місце судового розгляду справи, про всі судові рішення, які ухвалюються в справі та стосуються їхніх інтересів; знайомитися з матеріалами справи; заявляти клопотання й відводи; давати усні та письмові пояснення, доводи й заперечення; подавати докази, брати участь у дослідженні доказів; висловлювати свою думку з питань, які виникають під час розгляду справи, ставити питання іншим особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам; подавати заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб; знайомитися з технічним записом, журналом судового засідання, протоколом про вчинення окремої процесуальної дії та подавати письмові зауваження до них; робити з матеріалів справи виписки, знімати копії з матеріалів справи, одержувати копії судових рішень; оскаржувати судові рішення в частині, що стосується їхніх інтересів; користуватися іншими процесуальними правами, наданими їм КАС України⁹.

Останній пункт вищенаведеного переліку прав осіб, які беруть участь у справі, вказує на те, що зазначені права можуть бути доповнені залежно від процесуального статусу конкретної особи. Тому доречно вказати на те, що треті особи в адміністративному судочинстві можуть бути двох видів: 1) треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору; 2) треті особи, які не заявляють самостійні вимоги

⁴ Притика Ю.Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Ю.Д. Притика. – К., 2006. – С. 370; Цивільний процес : [навчальний посібник] / [А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін.] ; за ред. Ю.В. Білоусова. – К. : Прецедент, 2005. – С. 44.

⁵ Рябченко Ю.Ю. Судовий захист прав споживачів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Ю.Ю. Рябченко. – Х., 2008. – С. 69; Кройтор В.А. Гражданский процесс / В.А. Кройтор. – Х. : Эспада, 2006. – С. 67.

⁶ Когут О.В. Особливості адміністративних проваджень у справах про недобросовісну конкуренцію : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.В. Когут. – Ірпінь, 2004. – С. 71.

⁷ Кравчук В.М. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України / В.М. Кравчук. – Х. : Фактор, 2011. – С. 211.

⁸ Бевзенко В.М. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному судочинстві України : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В.М. Бевзенко. – Х., 2010. – С. 119.

⁹ Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № № 35–36, 37. – Ст. 446.

на предмет спору. Відповідно до ч. 1 ст. 53 КАС України, треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, можуть вступити в справу в будь-який час до закінчення судового розгляду, висунувши адміністративний позов до сторін. При цьому задоволення адміністративного позову таких осіб має повністю або частково виключати задоволення вимог позивача до відповідача. У ч. 1 ст. 54 вищенаведеного нормативно-правового акта встановлено, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, мають права позивача. Тобто, в цьому випадку мова йде про такі диспозитивні права позивача, як право в будь-який час до закінчення судового розгляду збільшити або зменшити розмір позовних вимог або відмовитися від адміністративного позову; право на примирення¹⁰. Набуття процесуального статусу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, можливе за існування таких двох умов: 1) наявність в особи, яка вступає в процес, самостійних вимог, відмінних від претензій і доводів сторін адміністративної справи; 2) існування об'єктивного (дійсного) зв'язку самостійних вимог особи зі спірним правовідношенням¹¹. Саме вищенаведені ознаки відрізняють третю особу, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, від співпозивачів. Так, у співпозивачів інтереси збігаються, а у третьої особи із самостійними вимогами на предмет спору інтереси, протилежні інтересам позивача й відповідача¹².

Як випливає з аналізу вищенаведеного, третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, за своїм правовим статусом є дуже схожою на позивача. Навіть вступ наведеної особи в адміністративний процес відбувається шляхом подання позовної заяви. При цьому логічно припустити, що позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, повинен відповідати загальним вимогам, що встановлені в КАС України. А тому до такого позову можуть бути застосовані правила, визначені в ст. 108 КАС України, тобто адміністративний позов може бути залишений без руху або ж повернутий третій особі, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору. Також варто відмітити те, що особливістю вступу в адміністративний процес третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, є те, що розгляд адміністративної справи починається спочатку¹³. При цьому процесуальне законодавство встановлює правило, відповідно до якого позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, висувається до сторін. У цьому випадку мова йде про те, що зазначений адміністративний позов може бути висунуто як до позивача або ж відповідача, так й одночасно до обидвох сторін. Наведене правило встановлено задля недопущення висунення адміністративного позову до третьої особи із самостійними вимогами, яка вже бере участь у справі. Тобто, якщо третя особа вступає в справу, в якій уже є третя особа із самостійними вимогами, позов висувається лише до сторін і не може бути висунутий до третьої особи, яка вступила в процес раніше¹⁴. Якщо ж існує необхідність висунення зазначеного вище позову, то такій третій особі треба звертатися до адміністративного суду в загальному порядку.

Як свідчить аналіз процесуального законодавства, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, на відміну від вищезазначених, не мають диспозитивних прав, тобто на предмет спору впливати не можуть і користуються лише правами, що закріплені за всіма особами, які беруть участь у справі. При цьому, окрім вступу в справу з власної ініціативи, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, можуть бути залучені до участі в справі судом за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, або ж з власної ініціативи суду. Підставою залучення третіх осіб до участі в справі є припущення суду, що його рішення може вплинути на їхні права, свободи, інтереси або обов'язки. У разі вступу третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, в адміністративний процес розгляд справи продовжується. Також з аналізу ч. 2 ст. 53 КАС України випливає, що ще однією особливістю участі цього виду третіх осіб є те, що вони можуть вступити в справу на стороні позивача або відповідача¹⁵. Тобто, в цьому випадку законодавець обмежив коло осіб, на стороні яких можуть брати участь у справі треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору. Це правило запропоновано з метою недопущення ситуації залучення в справу цього виду третіх осіб на стороні третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору.

¹⁰ Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № № 35–36, 37. – Ст. 446.

¹¹ Комзюк А.Т. Адміністративний процес України : [навчальний посібник] / А.Т. Комзюк, В.М. Бевзенко, Р.С. Мельник. – К. : Прецедент, 2007. – С. 161.

¹² Кравчук В.М. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України / В.М. Кравчук. – Х. : Фактор, 2011. – С. 213.

¹³ Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № № 35–36, 37. – Ст. 446.

¹⁴ Кравчук В.М. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України / В.М. Кравчук. – Х. : Фактор, 2011. – С. 212.

¹⁵ Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № № 35–36, 37. – Ст. 446.

Висновки. Отже, можливість участі третіх осіб в адміністративному судочинстві є додатковою гарантією того, що права й інтереси всіх заінтересованих осіб будуть ураховані під час розгляду та вирішення адміністративної справи. Правовий статус третіх осіб як суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин характеризується низкою ознак: вони входять до складу осіб, які беруть участь у справі; їх вступ у справу зумовлений недопущенням ухвалення судом такого рішення, що може вплинути на їхні права й інтереси; вони вступають у вже розпочатий процес. А тому третіх осіб як суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин можна визначити як таких, що вступають або залучаються до розпочатого адміністративного процесу як особи, які беруть участь у справі, мають власну специфічну юридичну зацікавленість у результатах розгляду та вирішенні адміністративної справи, що проявляється в недопущенні постановлення адміністративним судом рішення, яке вплине на їхні права, свободи й інтереси.

Анотація

Стаття присвячена аналізу правового статусу третіх осіб як суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин. Визначаються основні підходи вчених до розуміння сутності третіх осіб у судовому процесі. Установлюються загальні права й обов'язки третіх осіб. За допомогою аналізу чинного національного законодавства визначаються процесуальні особливості участі окремих видів третіх осіб. Наводиться авторське бачення сутності й ознак третіх осіб як суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин.

Summary

In this article we analyse the legal status of third parties as subjects of administrative legal proceedings relations. The basic scientists' approaches to understand the essence of third parties in the lawsuit are clarified. General rights and obligations of third parties are established. Through analysis of current national legislation, we define procedural features the participation of certain types of third parties. The author formulates his own vision of the nature and characteristics of third parties as subjects of administrative legal proceedings relations.

Використана література:

1. Адміністративне судочинство : [навчальний посібник] / за заг. ред. проф. О.П. Рябченко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – 304 с.
2. Бевзенко В.М. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному судочинстві України : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В.М. Бевзенко. – Х., 2010. – 463 с.
3. Господарське процесуальне право : [підручник] / [О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька, Т.В. Степанова та ін.] ; за ред. О.П. Подцерковного, М.Ю. Картузова. – Х. : Одісей, 2012. – 400 с.
4. Когут О.В. Особливості адміністративних проваджень у справах про недобросовісну конкуренцію : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.В. Когут. – Ірпінь, 2004. – 220 с.
5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № № 35–36, 37. – Ст. 446.
6. Комзюк А.Т. Адміністративний процес України : [навчальний посібник] / А.Т. Комзюк, В.М. Бевзенко, Р.С. Мельник. – К. : Прецедент, 2007. – 531 с
7. Кравчук В.М. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України / В.М. Кравчук. – Х. : Фактор, 2011. – 800 с.

8. Кройтор В.А. Гражданский процесс / В.А. Кройтор. – Х. : Эспада, 2006. – 288 с.
9. Притика Ю.Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Ю.Д. Притика. – К., 2006. – 632 с.
10. Рябченко Ю.Ю. Судовий захист прав споживачів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Ю.Ю. Рябченко. – Х., 2008. – 208 с.
11. Цивільний процес : [навчальний посібник] / [А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін.] ; за ред. Ю.В. Білоусова. – К. : Прецедент, 2005. – 172 с.

Віталій Пчелін,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ